

a més, molts elements per a entendre la Catalunya de la segona meitat del segle xx. No és pas un retret, sinó una simple observació: el llibre d'Esculies és un gran estudi biogràfic, però no una anàlisi de l'obra científica i intel·lectual d'Ernest Lluch. Es tracta, tal vegada, d'un esforç que caldrà fer des de distints àmbits acadèmics.

De tota manera, la feina prioritària consistia a salvar-ne la memòria. Això és ja aconseguit amb molta dignitat i amb una notable qualitat. Una aportació, sens dubte, molt important que mereix les felicitacions a l'autor, a la Fundació Ernest Lluch, als membres del jurat que va distingir-la amb el Premi Gaziel de Biografies i Memòries 2018 i també a l'editorial La Magrana i al grup RBA Libros.

JORDI MALUQUER DE MOTES I BERNET
Universitat Autònoma de Barcelona
Jordi.Maluquer@uab.cat

GUILLAMET LLOVERAS, Jaume [ed.] (2014). *El desafiament català. Un relat internacional de la transició*. Barcelona: L'Avenç, 200 p.

GUILLAMET LLOVERAS, Jaume; MAURI-RÍOS, Marcel; RODRÍGUEZ-MARTÍNEZ, Ruth; SALGADO, Francesc;

RECKLING, Tobias, i TULLOCH, Christopher (2016). *Las sombras de la transición. El relato crítico de los corresponsales extranjeros, 1975-1978*. València: Publicacions de la Universitat de València, 294 p.

GUILLAMET LLOVERAS, Jaume [ed.] (2018). *La transición de la prensa. El comportamiento político de diarios y periodistas*. València: Publicacions de la Universitat de València, 354 p.

Durant la darrera dècada, el Grup de Recerca en Periodisme (GRP) de la Universitat Pompeu Fabra ha treballat en tres projectes d'investigació competitiu sobre història de la premsa, finançats pel Ministeri d'Economia i Competitivitat. Aquests projectes, coordinats pel catedràtic de Periodisme i historiador Jaume Guillamet Lloveras, s'han centrat a examinar el paper clau de periodistes, mitjans de comunicació i corresponsals estrangers durant la transició democràtica espanyola. Tres llibres publicats sobre aquesta línia de recerca —*El desafiament català. Un relat internacional de la transició* (2014); *Las sombras de la transición. El relato crítico de los corresponsales extranjeros, 1975-1978* (2016); i *La transición de la prensa. El comportamiento político de diarios*

y *periodistas* (2018)— ofereixen una completa radiografia sobre el paper del periodisme en el procés de canvi polític que segueix a la mort del general Francisco Franco.

La primera d'aquestes obres, *El desafiament català. Un relat internacional de la transició*, mostra una visió inèdita de la transició a Catalunya. Els autors, Jaume Guillamet, Marcel Mauri, Ruth Rodríguez Martínez, Francesc Salgado i Christopher Tulloch presenten un relat històric basat en documents periodístics, construït a partir de gairebé tres-centes cròniques i editorials d'alguns dels principals diaris de França, Itàlia, Regne Unit i Estats Units, que componen un mosaic de la transició democràtica a Catalunya des d'una perspectiva internacional.

El *desafiament català* al qual es refereixen els autors parteix de dos reptes diferents, però relacionats. D'una banda, el que sorgeix contra el govern encapçalat per Carlos Arias Navarro que, dos mesos i mig després de la mort de Franco, segueix sense donar mostres de l'esperat canvi. Un desafiament materialitzat a Barcelona, els diumenges 1 i 8 de febrer de 1976, en sengles manifestacions multitudinàries durament reprimides per la Policia Armada —brutalitat de la qual va deixar gràfica constància el periodista i fotògraf Manuel Armen-

gol— i que va originar l'editorial del diari *Le Monde* «Le défi Catalan», publicat en portada el 10 de febrer i que dona títol al llibre. Per altra banda, es fa referència al desafiament que suposava per a Catalunya la contribució a l'establiment de la democràcia en el conjunt d'Espanya, alhora que s'havia d'aconseguir el reconeixement de la seva singularitat nacional, el restabliment de la Generalitat de Catalunya i la recuperació de l'autonomia perduda després de la Guerra Civil.

El relat proposat per *El desafiament català* arrenca a finals d'octubre de 1975 amb l'arribada a Barcelona de l'excorresponsal de guerra Malcom W. Browne, enviat per *The New York Times* en plena incertesa per la sort que correrà el país després de la mort del general Franco, que ja es preveia propera. Al llarg dels seus sis capítols, el llibre descriu les fites i les peculiaritats de la transició a Catalunya: el caràcter d'avantguarda democràtica del Principat dins de l'Estat, la inicial unitat de l'oposició, el sorprenent panorama polític sorgit de les eleccions de juny de 1977, el camí cap a la recuperació de la Generalitat i l'autonomia, la violència desplegada per col·lectius d'extrema esquerra, d'extrema dreta i pels Cossos i Forces de Seguretat de l'Estat, i el cert desencantament que s'estendrà en els mesos previs al referèndum consti-

tucional del 6 de desembre de 1978, quan ja s'ha complert un any del restabliment de la Generalitat.

Resums, frases textuais i fragments extensos de textos de *Le Monde*, *La Repubblica*, *The Times*, *The Daily Telegraph*, *The Guardian*, *The Financial Times* i *The New York Times*, interpretats pels cinc investigadors i entreteixits amb el relat cronològic dels esdeveniments del període, porten al lector de la mà per aquest recorregut. En aquesta crònica, els reporters estrangers van mostrar el paper d'actor col·lectiu que Catalunya va protagonitzar en la transició, el valor i l'oportunitat de la unitat de l'oposició democràtica catalana —que va col·locar en el mateix bàndol banquers i comunistes— la importància que, des de l'exterior, es concedia als resultats de les primeres votacions democràtiques en anys, i el suport pragmàtic i crític que gran part de la premsa estrangera va atorgar a la transició. Com es recull en una de les principals conclusions de l'obra, «La premsa internacional es mira Catalunya com un actor del canvi polític, i no tan sols com un dels espais en què té lloc. I ho fa amb un suport explícit al reconeixement que la seva personalitat política ha de rebre en la democràcia que ha de succeir la dictadura de Franco».

El segon llibre, *Las sombras de la transición. El relato crítico de los co-*

rresponsales extranjeros, 1975-1978, editat per Publicacions de la Universitat de València, se centra en el paper desenvolupat pels corresponents estrangers en la cobertura informativa de la transició espanyola, i la major neutralitat, llibertat i enfocament crític, malgrat la vigilància oficial de la premsa estrangera respecte la nacional. A partir de l'actualitat política d'un país que avançava de la dictadura cap a la democràcia i que es postulava com a membre de la CEE i de l'OTAN, *Las sombras de la transición* ofereix un relat a través dels principals diaris europeus i nord-americans que van seguir aquesta etapa de la història espanyola amb major intensitat. A través d'un treball intensiu d'hemeroteca, s'examinen de manera sistemàtica més de 10.000 articles escrits pels corresponents de tretze grans rotatius: *Le Monde* i *Le Figaro* (França), *Corriere della Sera*, *La Stampa* i *La Repubblica* (Itàlia), *Frankfurter Allgemeine Zeitung* i *Süddeutsche Zeitung* (República Federal Alemanya), *The Daily Telegraph*, *The Times*, *The Guardian* i *Financial Times* (Regne Unit) i *The New York Times* i *The Washington Post* (Estats Units).

D'aquesta forma, el llibre aborda el valor històric de la cobertura mediàtica cap a la democràcia espanyola mitjançant el suport dels principals periòdics internacionals. El relat resultant posa en valor, com a

testimoniatge històric, la intensa cobertura dels seus corresponals. Uns corresponals que van aportar, sobre el terreny i amb gran interès, una doble mirada pragmàtica i crítica sobre aquests moments tan rellevants: pragmàtica perquè van donar suport a les fites i els passos endavant que es produeixen en aquest procés de canvi cap a la llibertat; i crítica perquè van fer notar tots els condicionants, obstacles, conductes obstructives i les contradiccions polítiques del procés de democratització d'Espanya. És per aquest motiu que precisament, el títol del llibre també posi èmfasi en les ombres i febleses d'aquest procés polític. Entre els episodis que relaten els corresponals estrangers, cal destacar la mort de Franco i el terrorisme per part d'ETA, però també les morts per part d'escamots de la dreta —com l'atemptat contra els advocats laboralistes d'Atocha—, la legalització del Partit Comunista d'Espanya (PCE) i les dificultats i els reptes per arribar a les eleccions municipals de 1979. L'obra està coordinada per Jaume Guillamet i compta amb els treballs de Marcel Mauri, Ruth Rodríguez, Francesc Salgado i Christopher Tulloch (UPF), així com de Tobias Reckling (Universitat de Viena).

Si *Las sombras de la transición* aborda la mirada externa per part dels corresponals, la tercera obra,

La transición de la prensa. El comportamiento político de diarios y periodistas, aprofundeix de forma clara en la conducta informativa i política observada pels principals diaris nacionals i periodistes durant la transició. Per una part, s'analitzen els rotatius que ja es publicaven des d'abans de la Guerra Civil, com *La Vanguardia Española* de Barcelona, *ABC*, *Informaciones* i *Ya* de Madrid, així com els dos principals òrgans del Moviment Nacional a la capital, el matutí *Arriba* i el vesperí sindical *Pueblo*, i el franquista *El Alcázar*. D'altra banda, s'examinen els nous periòdics apareguts en els mesos posteriors a la mort de Franco, com *Avui* a Barcelona, *El País* i *Diario 16* a Madrid, *Deia* a Bilbao i *Egin* a Hernani (Guipúscoa). El llibre aporta una anàlisi introductòria de les condicions polítiques, legals, judicials i professionals en què es va produir la transició de la premsa, així com reflexions de periodistes i polítics sobre el comportament i la relació entre els uns i els altres.

La importància que tenia el paper en aquella època s'explica perquè era l'únic espai que gaudia d'una certa llibertat, tot i que no total. La televisió i la ràdio estaven controlades pel govern, i la premsa, per tant, era el lloc on la informació i les opinions diferents a les oficials es podien vehicular. De l'estudi es desprèn, per

exemple, que les publicacions que ja existien durant el franquisme tenien tendència a donar suport electoral en exclusiva a Adolfo Suárez o a Alianza Popular; mentre que les noves, a les forces d'oposició, encara que en cap d'elles el suport era directe a un partit en concret. L'obra es completa amb un epíleg sobre els límits i excessos de l'anomenat «parlament de paper». Aquesta obra, coordinada per Jaume Guillamet, compta amb les aportacions d'un grup d'onze investigadors de la UPF (Carles Pont, Marcel Mauri, Ruth Rodríguez, Christopher Tulloch, Francesc Salgado, Anna Nogué, David Caminada i Rita Luis), així com de la Universidad de Sevilla (Jezabel Martínez Fábregas) i de la Universidad Carlos III de Madrid (Josep M. Sanmartí).

En conjunt, els tres llibres aporten una mirada exhaustiva sobre la transició espanyola als ulls de la premsa nacional i internacional. En termes generals, cal concloure que el relat periodístic de la premsa estrangera va ser més independent i crític que el de la premsa espanyola, més condicionada per la seva vinculació al règim franquista i la vigència de la llei de Premsa fins a l'aprovació de la Constitució de 1978. També cal assenyalar l'actitud més oberta de les revistes polítiques i els nous diaris sortits el 1976. Tot i aquestes diferències, és indubta-

ble que ambdós tipus de premsa van tenir un rol imprescindible en el procés de canvi polític. Les tres obres que ens ocupen són un valuós testimoni historiogràfic per reexaminar, passats quaranta anys, els relats i comportaments que, des de dins i des de fora, la premsa va mostrar en aquell moment tan transcendent de la nostra història recent.

Xavier RAMON VEGAS
 Universitat Pompeu Fabra
 xavier.ramon@upf.edu

GUILLAMET LLOVERAS, Jaume; MORENO CHACÓN, Manuel; TEIXIDOR COLOMER, Anna, i TESTART GURI, Albert (2009). *Història de la premsa de Figueres (1809-1980)*. Figueres: Ajuntament de Figueres - Diputació de Girona, 588 p.

La celebració dels dos-cents anys de l'edició del periòdic *Gazeta de Figueras* (1809) va servir per publicar el llibre *Història de la premsa de Figueres*, coeditat entre l'Ajuntament de Figueres i la Diputació de Girona. L'exhaustivitat de l'obra, que inclou prop de dos segles de premsa, és un reflex del rigor del coordinador i primer firmant del volum, el professor